

SIYDIK-TOSH KASALLIGINING YOSH-JINSIY TUZILISHI VA UNING XALQARO KO'RSATKICHLAR BILAN SOLISHTIRMA TAHLILI (FARG'ONA VILOYATI MISOLIDA)

Xaydaraliyev S.A.

Sidikov A.A

Yuldashev F.Y.

Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21305266>

Dolzarbli: Siydik-tosh kasalligi (STK) dunyo aholisining turli guruhlarida keng tarqalgan bo'lib, uning yosh-jinsiy tuzilishi va mintaqalar bo'yicha tarqalganligi sezilarli darajada farq qiladi. Xalqaro adabiyotlar ma'lumotlariga ko'ra, STK ko'pincha mehnatga layoqatli yoshdagi (40–50 yosh) shaxslarda va tarixan erkaklarda ko'proq uchraydi, biroq so'nggi o'n yilliklarda jinslar o'rtasidagi farq asta-sekin qisqarib bormoqda. Farg'ona vodiysi kabi endemik hududlarda ushbu demografik va geografik xususiyatlarni o'rganish kasallikni erta aniqlash va profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish uchun muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi: Farg'ona viloyatida aniqlangan STK holatlarining yosh-jinsiy tuzilishini o'rganish va olingan ko'rsatkichlarni jahon hamda mintaqaviy epidemiologik ma'lumotlar bilan solishtirish.

Material va usullar: Farg'ona viloyatining 12364 nafar aholisi orasida o'tkazilgan populyatsion tekshiruv natijalari tahlil qilindi; aniqlangan 1215 STK holati yosh guruhlariga va jinsi bo'yicha taqsimlandi. Olingan ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi mintaqalari (Buxoro, Qoraqalpog'iston, Xorazm), Rossiya Federatsiyasining rasmiy statistikasi hamda Shimoliy Amerika, G'arbiy Yevropa va Sharqiy O'rta yer dengizi mintaqasi (VSST EMRO) bo'yicha nashr etilgan sistematik sharh va meta-tahlil ma'lumotlari bilan qiyoslandi.

Aniqlangan STK holatlarining katta qismi mehnatga layoqatli yoshga (40–50 yosh oralig'i) to'g'ri keldi, bu Farg'ona vodiysidagi profilaktika chora-tadbirlarini aynan shu yosh guruhiga yo'naltirish zarurligini ko'rsatadi. Birlamchi aniqlangan holatlar orasida erkaklarning o'rtacha ustunligi qayd etildi, biroq bu farq xalqaro adabiyotda tavsiflangan umumiy tendensiyaga — ayollar orasida STK chastotasining oshishi hisobiga jinslar o'rtasidagi farqning qisqarishiga — mos keladi; xususan, Qozog'istonda 2014–2021-yillar davomida o'tkazilgan milliy gospitalizatsiya tahlilida jinslar bo'yicha deyarli teng taqsimot qayd etilgan.

Toshli konkrementlarning mineral tarkibi zamonaviy strukturaga mos keldi: kaltsiy, asosan kaltsiy-oksalat toshlari ustunlik qildi, uratli va struvitli toshlar ancha kamroq uchradi, tsistin toshlari ulushi esa minimal bo'ldi, bu global epidemiologik tendensiyalarga to'liq mos keladi.

Xalqaro ma'lumotlar bilan solishtirish natijasida jahon bo'yicha STK tarqalganligi taxminan 1–20% oralig'ida ekanligi, Shimoliy Amerikada ~7–13%, G'arbiy Yevropada ~5–9%, VSST EMRO mintaqasida (39 tadqiqot meta-tahlili bo'yicha) 14,17% (95% ishonch oralig'i 10,88–17,47) ekanligi aniqlandi. O'zbekiston bo'yicha 1999-yilgi Respublika ixtisoslashtirilgan urologiya markazi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakat bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 4,5%ni tashkil etgan holda, hududlar bo'yicha sezilarli farqlar kuzatilgan: Buxoro viloyati — 8,5%, Qoraqalpog'iston Respublikasi — 7,7%, Xorazm viloyati — 6,8%, Farg'ona viloyati esa atigi 2,1%. Rasmiy murojaatlar bo'yicha hisobga olingan ko'rsatkich (~0,15%) va tanlanma

tekshiruv asosida aniqlangan haqiqiy tarqalganlik (taxminan 4,5%) o'rtasidagi sezilarli farq rasmiy statistikaning aholining haqiqiy kasallanuvchanligini to'liq aks ettirmasligini ko'rsatadi.

Rossiya Federatsiyasi rasmiy statistikasi tahlili shuni ko'rsatadiki, ro'yxatga olingan STK holatlari soni 2005-yildagi 656 911 tadan 2019-yilda 889 891 tagacha oshgan, bu tibbiy yordam tizimiga yuklamaning ortib borishini aks ettiradi. Shu bilan birga, «rasmiy ro'yxatga olish bo'yicha umumiy kasallanuvchanlik» va «populyatsion tarqalganlik» tushunchalarini farqlash zarur, chunki ro'yxatga olish ko'rsatkichlari odatda murojaat etish darajasi va hisobga olish to'liqligiga bog'liq holda populyatsion baholardan past bo'ladi. Farg'ona viloyati bo'yicha olingan natijalar ushbu umumiy qonuniyatga to'liq mos keladi va mintaqada skrining dasturlarini kengaytirish zaruratini yana bir bor tasdiqlaydi.

Amaliy jihatdan olingan yosh-jinsiy tuzilish ma'lumotlari dispanser kuzatuvi va sanitariya-ma'rifiy ishlarni maqsadli tashkil etishga imkon beradi: 40–50 yosh oralig'idagi mehnatga layoqatli aholi, ayniqsa erkaklar, birlamchi skrining va profilaktik konsultatsiyalarning ustuvor kontingenti sifatida belgilanishi lozim, ayni paytda ayollar orasida STK chastotasining sekin-asta oshib borayotganligini hisobga olib, ularga nisbatan ham profilaktik e'tiborni kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa: Farg'ona viloyatida STK asosan mehnatga layoqatli yoshdagi shaxslarda va biroz ko'proq erkaklarda aniqlanadi, bu jahon tendensiyalariga mos keladi. Mintaqa STK tarqalganligi bo'yicha O'zbekistonning arid hududlaridan (Buxoro, Qoraqalpog'iston, Xorazm) past ko'rsatkichga ega bo'lsa-da, muammo sog'liqni saqlash tizimi uchun ahamiyatli bo'lib qolmoqda; rasmiy va haqiqiy tarqalganlik o'rtasidagi katta farq tibbiy statistika va skrining tizimini takomillashtirish zarurligini asoslaydi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Grigor'ev, N.A. Urolithiasis / N.A. Grigor'ev, I.V. Semenyakin, V.A. Malkhasyan [et al.] // Urologiia. — 2016. — № 2 (Suppl 2). — P. 37–69.
2. Suleiman, M. Symptomatic urinary stone disease in Kazakhstan: hospitalization trends from the national electronic healthcare system (2014–2021) / M. Suleiman, Y. Sakko, A. Mustafa [et al.] // Urolithiasis. — 2025. — Vol. 53(1). — Art. 121.
3. Khudaybergenov, U.A. Studying of prevalence of the most significant urological diseases in the Aral Sea Area / U.A. Khudaybergenov, F.A. Akilov, A.T. Makhmudov, M.K. Tukhtamishv // Eur. Sci. Rev. — 2017. — Vol. 1(2). — P. 140–144.
4. Gadzhiev, N. Urolithiasis prevalence in the Russian Federation // Экспериментальная и клиническая урология. — 2023. — (сводные данные, использованы в обзоре).
5. Chewcharat, A. Trends in the prevalence of kidney stones in the United States from 2007 to 2016 / A. Chewcharat, G. Curhan // Urolithiasis. — 2021. — Vol. 49(1). — P. 27–39.
6. Zhang, L. Global, Regional, and National Burden of Urolithiasis from 1990 to 2019: A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study 2019 / L. Zhang, X. Zhang, Y. Pu [et al.] // Clin. Epidemiol. — 2022. — Vol. 14. — P. 971–983.
7. Sorokin, I. Epidemiology of stone disease across the world / I. Sorokin, C. Mamoulakis, K. Miyazawa [et al.] // World J. Urol. — 2017. — Vol. 35(9). — P. 1301–1320.
8. Stamatelou, K. Epidemiology of Kidney Stones / K. Stamatelou, D.S. Goldfarb // Healthcare (Basel). — 2023. — Vol. 11(3). — Art. 424.
9. Alghamdi, A. Prevalence and risk factors of urolithiasis among the population of Al-Baha

region, Saudi Arabia / A. Alghamdi, H. Alghamdi, A. Alghamdi [et al.] // Georgian Med. News. — 2024. — № 357. — P. 34–41.

10. Эгамбердиев, Д.К. Заболеваемость мочекаменной болезнью в Ферганской долине с 1991 по 2022 гг. / Д.К. Эгамбердиев, У.Ш. Эргашев, А.А. Абдурашидов [и др.] // Klinik va profilaktik tibbiyot jurnali. — 2023. — Т. 1, № 1. — С. 120–123.